

Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

УДК 347.962

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.16255842>

**Правові механізми встановлення факту смерті
та оголошення особи померлою**

Солоха Олег Володимирович

доктор філософії (право), суддя Комсомольського міського суду

Полтавської області,

вул. Гірняків, 17, Горішні Плавні, Полтавська область, Україна, 39600,

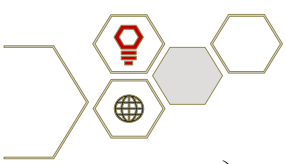
oleg19832208@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0002-2973-4078>

Прийнято: 06.07.2025 | Опубліковано: 16.07.2025

***Анотація.** У статті здійснено комплексне дослідження двох правових механізмів, що застосовуються для підтвердження припинення існування фізичної особи – встановлення факту її смерті та оголошення її померлою. З урахуванням актуального контексту воєнного стану в Україні, особливу увагу приділено специфіці функціонування цих інститутів у надзвичайних умовах, зокрема за відсутності офіційних документів, виведення з ладу систем реєстрації та складнощів у доказуванні фактичних обставин загибелі особи. Визначено, що хоча обидві процедури можуть мати спільну мету – державну реєстрацію смерті та реалізацію відповідних правових наслідків, їхня правова природа та умови застосування суттєво відрізняються.*

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема: формально-

юридичного, системно-структурного, порівняльно-правового, та аналізу судової практики.

Результати дослідження засвідчують суттєві відмінності між інститутами встановлення факту смерті та оголошення фізичної особи померлою за критеріями підстав, юридичної природи, достатніх доказів та наслідків. Встановлення факту смерті є способом юридичної фіксації об'єктивно доведеного факту загибелі особи, що ґрунтується на сукупності достовірних доказів, тоді як оголошення особи померлою базується на юридичному припущенні смерті. Зазначено, що в умовах бойових дій і окупації окремих територій судові рішення часто виступає єдиною реальною підставою для офіційного встановлення факту смерті та реєстрації відповідної події органами ДРАЦС. У роботі проведено аналіз чинного цивільного та процесуального законодавства України, а також узагальнено позиції Верховного Суду щодо допустимості використання документів, виданих на тимчасово окупованих територіях. Наголошено на важливості індивідуального підходу до оцінки доказів у відповідних справах, врахування гуманітарного контексту та реальних можливостей заявників, які діють у надзвичайних обставинах.

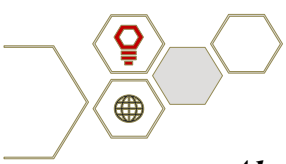
Ключові слова: встановлення факту смерті; оголошення особи померлою; окреме провадження; цивільний процес; юридичний факт; правові наслідки смерті.

Legal mechanisms for establishing the fact of death and declaring a person dead

Solokha Oleh Volodymyrovych

Doctor of Philosophy (Law), Judge of the Komsomolsk City Court
of Poltava region,
17, Girnyakiv Str., Horishni Plavni, Poltava Oblast, Ukraine, 39600,
oleg19832208@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0002-2973-4078>

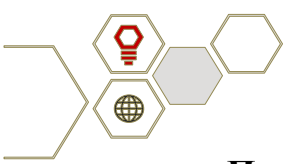
Abstract. *The article provides a comprehensive study of two legal mechanisms used to confirm the termination of an individual's existence - establishment of the fact of his/her death and declaration of death. Given the current context of martial law in Ukraine, special attention is paid to the specifics of the functioning of these institutions in emergency conditions, in particular, in the absence of official documents, destruction of registration systems and difficulties in proving the actual circumstances of a person's death. It is determined that although both procedures may have a common goal - the state registration of death and the implementation of the relevant legal consequences, their legal nature and conditions of application differ significantly.*

The methodological basis of the study is a combination of general scientific and special legal methods, in particular: formal legal, systemic and structural, comparative legal, and case law analysis methods.

The results of the study demonstrate significant differences between the institutions of establishing the fact of death and declaring an individual dead in terms of the criteria of grounds, legal nature, admissible evidence and consequences. Establishment of the fact of death is a way of legal recording of the objectively proven fact of a person's death based on a set of reliable evidence, while declaring a person dead is based on the legal assumption of death.

It is noted that in the context of hostilities and occupation of certain territories, a court decision is often the only real basis for officially establishing the fact of death and registering the relevant event by the Civil Registry Office. The article analyses the current civil and procedural legislation of Ukraine and summarises the position of the Supreme Court regarding the admissibility of documents issued in the temporarily occupied territories. The author emphasises the importance of an individual approach to the assessment of evidence in relevant cases, taking into account the humanitarian context and the real capabilities of applicants acting in extraordinary circumstances.

Keywords: *establishing the fact of death; declaring a person dead; separate proceedings; civil procedure; legal fact; legal consequences of death.*

Постановка проблеми. Воєнний стан, збройна агресія та масштабні бойові дії на території України спричинили зростання кількості випадків, коли особи зникають безвісти, і тривалий час відсутня інформація про їхнє місце перебування чи стан здоров'я. У зв'язку з цим особливої актуальності набули питання правового визначення моменту припинення правосуб'єктності особи, яка, ймовірно, загинула: чи слід застосовувати процедуру встановлення факту смерті, чи оголошення особи померлою.

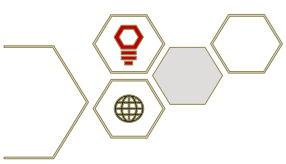
З формально-юридичного погляду, ці дві процедури мають різне правове підґрунтя та передбачають відмінні способи доказування і наслідки. Водночас у практичній площині, особливо в умовах війни, коли відсутні медичні документи, акти цивільного стану чи достовірні свідчення очевидців, заявники часто стикаються з труднощами у виборі належного механізму фіксації смерті особи.

Актуальною залишається і проблема зловживання процедурою оголошення особи померлою з метою дострокового набуття спадщини чи припинення юридичних зобов'язань. Крім того, неоднорідною є судова практика, яка по-різному інтерпретує наявність достатніх підстав для встановлення факту смерті або оголошення померлим.

Таким чином, постає необхідність у глибокому аналізі правової природи цих механізмів, їхньої мети, умов застосування, доказових стандартів та юридичних наслідків, а також – у напрацюванні підходів до вдосконалення законодавства з урахуванням воєнних реалій.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематика встановлення факту смерті та оголошення особи померлою є об'єктом уваги як науковців, так і практикуючих юристів, зокрема у контексті розвитку цивільного процесуального права, спадкового права та правового статусу фізичних осіб.

Серед дослідників, які зробили вагомий внесок у вивчення цієї проблематики, варто відзначити: С. Фурсу [1] та В. Комарова [2], які у своїх працях розглядали особливості встановлення юридичних фактів у порядку

окремого провадження, зокрема фактів, що мають юридичне значення для виникнення або припинення цивільних прав.

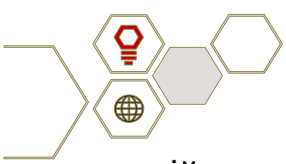
У наукових публікаціях періоду після 2014 року (особливо в контексті АТО/ООС), започатковано переосмислення ролі та ефективності механізмів оголошення особи померлою та встановлення факту смерті в умовах бойових дій, коли відсутні медичні свідоцтва або офіційні підтвердження смерті.

Зокрема, у дисертаційному дослідженні Т. Корчак надана системна характеристика оголошення фізичної особи померлою як певного виду цивільно-правових презумпцій. Автор пропонує розглядати її як матеріально-правову (закріплену нормами матеріального права), спростовну (як припущення факту смерті, що потенційно може бути спростоване), непряму (зміст якої виводиться із положень, в яких її закріплено) і міжгалузеву (застосовується у сферах регулювання суспільних відносин, які складають предмет інших, крім цивільного, галузей права) презумпцію [3, с. 5].

Порівняльний аналіз понять «оголошення особи померлою» і «встановлення факту смерті» за цивільним та цивільно-процесуальним законодавством України наведений у праці В. Плева та В. Мазур, які пропонують пункти статті, які стосуються встановлення факту смерті особи, а саме п. 8, 9 ч. 1 ст. 315 ЦПК України, виключити з цивільно-процесуального законодавства, а такі справи розглядати в окремому провадженні про оголошення особи померлою [4, с. 109].

Також, окрему увагу цим питанням приділяли Л. Нескороджена, Г. Лазько [5], І. Власюк [6], Т. Корчак [7] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність окремих досліджень, присвячених процедурі оголошення особи померлою та встановленню факту смерті в судовому порядку, низка важливих аспектів цієї проблеми залишається недостатньо дослідженою або лише фрагментарно висвітленою у правовій науці. Особливої гостроти ці питання набули в контексті воєнного стану, масового зникнення цивільних осіб і

військовослужбовців, а також у зв'язку зі складністю доказування юридичних фактів смерті.

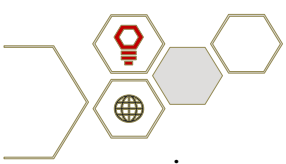
Потребує подальшого комплексного дослідження як нормативна база, так і процесуальна практика застосування обох правових механізмів – встановлення факту смерті та оголошення особи померлою. На теперішній час Верховний Суд відіграє свою важливу роль у формуванні єдиної судової практики в цих питаннях, оскільки суди першої та апеляційної інстанції часто допускаються помилок при вирішенні справ цієї категорії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою цієї статті є з'ясування правової природи, особливостей застосування та проблемних аспектів правових механізмів встановлення факту смерті та оголошення особи померлою в сучасних умовах, зокрема в контексті збройного конфлікту та дії воєнного стану в Україні. Дослідження спрямоване на виявлення розмежувальних критеріїв між цими процедурами, аналіз правових наслідків їх застосування та доказової бази.

Виклад основного матеріалу дослідження. Смерть – кінцева стадія індивідуального існування організму, внаслідок якої виникає незворотна зупинка процесів його життєдіяльності (функціонування кровообігу, дихання, центральної нервової системи тощо) [8, с. 48].

Але окрім біологічного аспекту, смерть має також і юридичний, оскільки є юридичним фактом і актом цивільного стану. Обов'язковість та правові підстави державної реєстрації смерті встановлені ст. 49 ЦК України, де визначено, що державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть [9].

Смерть як юридичний факт має низку важливих правових наслідків: припинення правоздатності (ч. 4 ст. 25 ЦК України); припинення дієздатності (ст. 30 ЦК України); припинення шлюбу (ч. 1 ст. 104 СК України); зміна статусу дітей (ст. 1 Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського

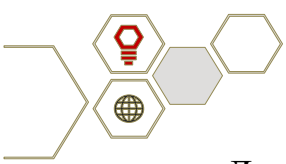
підкування», ст. 243 СК України); трудові відносини чи служба (припиняються); правонаступництво (цивільне, цивільно-процесуальне); відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1220 ЦК України); можливе закриття кримінального провадження (п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України) та ін.

Відповідно ст. 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» підставами для реєстрації смерті органом ДРАЦС є:

- 1) документ встановленої форми про смерть, виданий закладом охорони здоров'я або судово-медичною установою;
- 2) рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час або про оголошення її померлою [10].

Пункт 1 розділу 5 Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 18 жовтня 2000 року за № 719/4940, деталізує положення статті 17 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та встановлює, що підставою для державної реєстрації смерті є: а) лікарське свідоцтво про смерть (форма № 106/о) встановленої форми; б) фельдшерська довідка про смерть (форма № 106-1/о) встановленої форми; в) лікарське свідоцтво про перинатальну смерть; г) рішення суду про оголошення особи померлою; ґ) рішення суду про встановлення факту смерті особи в певний час; д) повідомлення державного архіву або органів Служби безпеки України у разі реєстрації смерті осіб, репресованих за рішенням несудових та судових органів; е) повідомлення установи виконання покарань або слідчого ізолятора, надіслане разом з лікарським свідоцтвом про смерть [11].

На теперішній час особливої актуальності набуває саме другий варіант реєстрації цього факту, оскільки зоні бойових дій, на тимчасово окупованих територіях або в районах активних обстрілів часто неможливо отримати медичне свідоцтво про смерть або інші передбачені законом документи. Багато тіл залишаються неідентифікованими, вивезеними ворогом або взагалі зниклими. У таких випадках саме рішення суду є єдиним правовим інструментом, який дозволяє провести державну реєстрацію смерті.

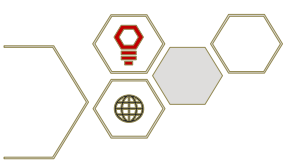
Двом підставам реєстрації смерті відповідають чотири цивільні процесуальні процедури, наслідком яких є ухвалення судового рішення, на підставі якого органами ДРАЦСу може бути видано свідоцтво про смерть:

- встановлення факту смерті особи в певний час в разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті (п. 8 ч. 1 Ст. 315 ЦПК України);
- встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою внаслідок нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (п. 9 ч. 1 Ст. 315 ЦПК України);
- встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України або на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан (Ст. 317 ЦПК України);
- визнання фізичної особи померлою (Ст. 305-309 ЦПК України) [12].

Верховний Суд України роз'яснив судам, що оголошення фізичної особи померлою – це ствердження судовим рішенням припущення про смерть даної особи, тобто констатація високого ступеня ймовірності смерті (п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення») [13].

Тому, при обранні із зазначених варіантів судових процедур слід мати на увазі, що оголошення особи померлою є юридичним фактом, що дає підставу для *припущення* про припинення цивільної правоздатності цієї особи. Натомість при встановленні факту смерті особа *напевно загинула*, а суд лише фіксує цей факт за відсутності передбачених законом медичних документів. Саме тому національним законодавством не передбачені правові наслідки появи особи, щодо якої встановлено факт смерті, на відміну від оголошення особи померлою.

Також, як слушно зауважують В. Плєва та В. Мазур, при оголошенні громадянина померлим днем його смерті вважається день набуття чинності рішенням суду, а в деяких випадках – день його ймовірної загибелі. При

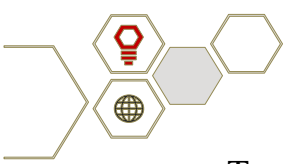
встановленні факту смерті днем смерті вважається день фактичного її настання [4, с. 107].

Слід також зауважити, що відповідно до ч. 2 ст. 47 Цивільного кодексу України, у разі з'явлення особи, яка була оголошена померлою, вона має право вимагати повернення збереженого майна, що безпідставно перейшло до інших осіб, у тому числі спадкоємців. З метою запобігання порушенню прав такої особи, ч. 2 ст. 1305 ЦК України встановлює, що протягом п'яти років з дня відкриття спадщини спадкоємці не мають права відчужувати нерухоме майно, яке перейшло до них у зв'язку з оголошенням спадкодавця померлим. А згідно з ч. 3 ст. 1305 ЦК України, нотаріус, який видав свідоцтво про право на спадщину, в такому випадку зобов'язаний накладати заборону на відчуження цього нерухомого майна строком на п'ять років. Така заборона підлягає державній реєстрації відповідно до законодавства про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно [9].

Різниця у вірогідності смерті в межах цих процедур детермінує і особливості формування доказової бази. Встановлення факту смерті судом вимагає від заявника подання комплексу незаперечних достовірних і достатніх доказів, які *напевне* свідчать про смерть особи, а не лише створюють обґрунтоване *припущення про високу ймовірність її настання*.

Такими доказами можуть бути: фото, відео обставин за яких особа загинула, фото/відео з місця захоронення особи; показання очевидців; наказ командира військової частини про виключення із особового складу; скріншоти особистого листування; дані, отримані з відкритих джерел чи соціальних мереж; акти про настання смерті; документів, виданих (посвідчених) на непідконтрольних територіях; довідками із військової частини про загибель, витяги з ЄРДР в якому внесені відомості щодо загибелі особи тощо.

Окремо слід зупинитися на питанні врахування судами документів, виданих органами на непідконтрольних територіях України. Такі документи все ж необхідно враховувати, зважаючи на обмеженість засобів доказування заявників.

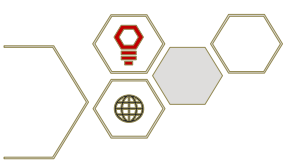

Так, у Постанові ВС від 12.05.2021 року у справі № 220/1582/20 зазначено, що встановлення факту народження або смерті особи має значення для реалізації майнових та особистих немайнових прав заявника, рішення суду в такій категорії справ повинне ґрунтуватися на дотриманні вимог процесуального закону щодо повного та всебічного з'ясування обставин справи на підставі всіх поданих особами, які беруть участь у справі, доказів у сукупності, у тому числі з урахуванням інформації яка міститься у документах, виданих органами та установами самопроголошених утворень, розташованими на окупованій території України [14].

У Постанові ВС від 07.09.2022 року у справі № 759/5313/21, касаційний суд дійшов висновку, що суд апеляційної інстанції, посилаючись на те, що надана заявником копія «свідчення о смерті» відповідно до положень статті 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» є недійсною та не створює правових наслідків і не може бути належним доказом при судовому розгляді, не дослідив всі докази, надані заявником, а саме довідку про причини смерті (форма № 106/у), яка видана відділом судмедекспертизи трупів республіканського бюро судово-медичної експертизи Донецької Народної Республіки, не надав належної оцінки доводам заявника, не врахував вік матері заявника та можливість надання заявником інших доказів на підтвердження факту смерті його матері [15].

Тому за відсутності наведених достатніх доказів факту смерті фізичної особи заявникам слід обирати процедуру оголошення судом особи померлою.

Так, Рішенням Красноокнянського районного суду Одеської області від 31 серпня 2022 року у справі № № 506/358/22 встановлено факт смерті громадянина України в районі Кінбурської коси Миколаївської області України [16]. Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, апеляційний суд дійшов висновку про те, що суд першої інстанції ухвалив рішення, що відповідає вимогам закону. Проте Верховний Суд з такими висновками судів нижчестоящих інстанцій не погодився. На підтвердження вимог своєї заяви заявниця надала суду лише копію акта про настання смерті року, в якому

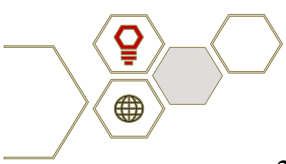
зазначено вірогідне припущення, що оскільки її чоловік перебував на катері в районі Кінбурнської коси, в правий борт якого влучила ворожа ракета, внаслідок чого катер затонув, а після затоплення катера його не було на рятувальному плоту із залишками команди, то він загинув. КЦС ВС вказав, що єдиного доказу недостатньо для встановлення факту смерті фізичної особи [17].

У постанові від 25 жовтня 2023 року Верховний Суд у справі № 607/1612/23, по-перше, звертає увагу, що, вирішуючи справи про встановлення факту смерті особи, суди мають зважати на виняткове значення цього факту з огляду на правові наслідки, пов'язані із ним. По-друге, вирішуючи справи про встановлення факту смерті особи, суди мають зважати на особливості розгляду справ у порядку окремого провадження. По-третє, вирішуючи в окремому провадженні справи про встановлення факту смерті особи після 23 лютого 2022 року на тимчасово окупованій території України, суди не можуть ігнорувати обставини, в яких опинилися заявники після повномасштабного військового вторгнення російської федерації на територію України, та об'єктивні складнощі, які можуть виникнути у них при наданні доказів на підтвердження відповідного факту [18].

Отже, на основі наведеної судової практики Верховного Суду можна сформулювати такі узагальнення щодо встановлення факту смерті особи в порядку окремого провадження:

1) Встановлення факту смерті особи має суттєве правове значення, оскільки є підставою для реалізації майнових та особистих немайнових прав заінтересованих осіб. Тому розгляд справ цієї категорії має здійснюватися з урахуванням виняткової ваги правових наслідків, що виникають із встановлення або невстановлення цього факту (справа № 607/1612/23).

2) Суд зобов'язаний забезпечити повне, всебічне та об'єктивне з'ясування обставин справи, зокрема через дослідження усіх наданих доказів у сукупності, навіть якщо окремі з них походять із органів, які діяли на тимчасово окупованих територіях (справа № 220/1582/20).

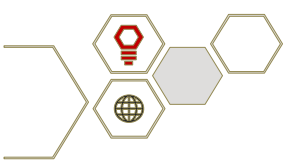
3) Попри формальну недійсність документів, виданих органами де-факто на окупованих територіях (наприклад, свідоцтв про смерть), суд не має права автоматично відкидати такі документи, а повинен оцінювати їх разом із іншими доказами, враховуючи конкретні обставини справи (справа № 759/5313/21).

4) Для встановлення факту смерті одного непрямого доказу (наприклад, акту про смерть внаслідок ракетного удару) недостатньо. Наявність лише таких обставин не дає змоги суду зробити обґрунтований висновок про смерть особи (справа № 506/358/22).

5) У випадках, коли доказів для встановлення факту смерті недостатньо, заявнику варто ініціювати процедуру оголошення особи померлою. Такий підхід є обґрунтованим та відповідає вимогам процесуального закону.

6) Суди повинні зважати на об'єктивні труднощі, пов'язані із повномасштабною війною та окупацією територій, що впливають на можливість отримання документів та інших доказів. У таких умовах підхід суду до доказування має бути зваженим і гуманним, із врахуванням реального становища заявника (справа № 607/1612/23).

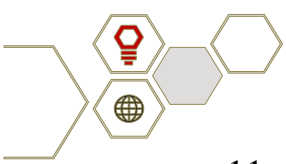
Висновки. В умовах воєнного стану в Україні питання встановлення юридичного факту смерті особи або оголошення її померлою набувають особливої актуальності. Зростання кількості зниклих безвісти цивільних осіб та військовослужбовців зумовлює об'єктивну необхідність застосування судових процедур у ситуаціях, коли відсутні медичні підтвердження смерті або можливість їх отримання. Аналіз показує, що хоча обидві процедури – як встановлення факту смерті, так і оголошення особи померлою – мають на меті юридичне оформлення смерті, вони суттєво відрізняються за умовами, порядком доказування та правовими наслідками. Встановлення факту смерті передбачає наявність переконливих доказів загибелі особи, тоді як оголошення померлою базується лише на припущенні її смерті за тривалої відсутності. Судова практика

демонструє, що вибір між цими процедурами має базуватися на ступені доступності доказів та фактичних обставинах.

Список використаних джерел

1. Фурса С. Я. Окреме провадження у цивільному процесі України : навч. посіб. К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1999. 309 с.
2. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження : монографія / за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 311 с.
3. Корчак Т. В. Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. 20 с.
4. Плева В. А., Мазур В. В. Співвідношення понять «оголошення особи померлою» і «встановлення факту смерті» за цивільним та цивільно-процесуальним законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 106-111.
5. Нескороджена Л. Л., Лазько Г. З. Встановлення факту смерті особи чи оголошення померлим: питання теорії та практики. *Юридичний вісник*. 2024. № 1. С. 44-49.
6. Власюк І. І. Інститут безвісної відсутності та визнання особи померлою в законодавстві зарубіжних країн. *Держава і право*. 2010. № 47. С. 412-417.
7. Корчак Т. В. Зміна правового статусу фізичної особи внаслідок оголошення її померлою // *Форум права*. 2016. № 2. С. 99-104.
8. Кікінчук В. В., Лозова С. М., Гусєва В. О. Судова медицина та психіатрія : навч. посіб. Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 184 с.
9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
10. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41. Ст. 492.

11. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 р. № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст. 509.
12. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Мін'юсту України від 18.10.2000 р. № 52/5. *Офіційний вісник України*. 2000. № 42. Ст. 1787.
13. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 5 «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення». *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 1996. № 1. С. 142-146.
14. Постанова Верховного Суду від 12.05.2021 у справі № 220/1582/20: URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97370259>.
15. Постанова Верховного Суду від 07.09.2022 у справі № 759/5313/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106347618>.
16. Рішення Красноокнянського районного суду Одеської області від 31.08.2022 у справі № 506/358/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106800183>.
17. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 28 лютого 2024 року у справі № 506/358/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117624259> .
18. Постанова Верховного Суду від 25.10.2023 у справі № 607/1612/23 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114146920> .